

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 40.—

Félévre ... > 20.—

Negyedévre ... > 10.—

Egyes szám ára 80 fillér.

A HÉT

TÁRSADALMI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám »József« 527.

Hirdetések
felvétele ugyanott.

— Budapest, november hó 10. —

Krónika.

Glosszák a forradalomról.

— nov. 8.

A kompromisszum-emberek közül, akik elárasztották és elposványosították évtizedeken keresztül a magyar közéletet, egy egész fejjel magasodik ki Károlyi Mihály. Pontosan egy fejjel: a magáéval, amit habozás nélkül tett fel a játékra, mikor a cselekvés órája elkövetkezett. Most, a forradalmi tüzvész vakító világosságánál, eddigi ellenfeleinek is meg kellett látnia, hogy a grófi forradalmár egész ember, akiben élet és gondolat, élet és ideál elválaszthatatlan egység s akit éppen ez a tiszta emberisége ruházott fel ilyen démoni varázsszal. A nagy kockát már akkor elvetette, mikor a választójog propagandájával megint felvette a nagy francia forradalom, az emberjogok és néptestvérisülés dicső hagyományait, amelyeknek magasztos útjáról az emberiség az utolsó évtizedekben annyira letért. Még nagyobb lett azonban mint békeapostol. Károlyi az egyetlen polgári politikusunk, aki a háboru kezdete óta a béke szót leggyakrabban és legnyomatékosabban ejtette ki és ezt sohase felejtjük el neki. A háboru tanítómesterének ő volt a legfigyelmesebb tanítványa és kezdettől fogva azon a padon ült, amelyben más szellemi hőrook közt Romain Rolland, a mult évi Nobel-díj-nyerő, Brandes György, a legnagyobb élő esztéta, Harden Miksa, a legelső német publicista és Shaw Bernhard foglaltak helyet. Már akkor, mikor még a háborus mámor általános volt, hirdette a háborut a háboru ellen, hirdette a népek aktiv szolidaritását és harcolt az ellen az aggresszív naczionalizmus ellen, amely Kronoszként saját gyermekeit falja föl. Károlyi nagyon is jól tudta, hogy a háboru nem idill, hogy a csata nem öröndetes tréfa és hogy a katonalelet nem olyan vidám, ahogy azt akkor még az egész magyar sajtó hangulatkelteően ecsetelte. Károlyi mindig tudta, hogy ez a végre véget ért háboru az emberiség legborzasztóbb megpróbáltatása, a népek fájdalom-gazdag Golgothája s nem hagyta magát egy pillanatra sem elvakítani az ismert frázisoktól, hogy »a háboru erkölcsjavító«, a háboru »nemzet-nevelő tényező« stb. (Volt-e valamikor is nagyobb és undorítóbb a táncz az aranyborju körül, mint éppen most, a háborus években?) Ellenkezőleg, állandóan és következetesen küzdött a militarizmus ellen, egy Szent Ágoston hitvallói

erejével és egy Hutten Ulrik erkölcsi bátorságával. S az Idő, e nagy tanu, fényesen igazolta politikáját. Az imperiálista politika az ő titkos diplomáciájával és nemzeti türelmetlenségével a kultura sirásójának bizonyult s mindnyájunk véres igazságává vált, hogy csak a demokrácia és a béke vezethetik ki az emberiséget a háboru zsákutcájából. Ezt Károlyi értette meg nálunk elsőként, miként az »amerikai« eszmét is, hogy a világháboru — valódi értelmét tekintve — az emberi nem szabadságharcza a hatalmi állam gondolata ellen. Ezeket az igazságokat ő hirdette legelőször és neki köszönhetjük elsősorban ez eszmék győzelmes előretörését. Igaz, hogy az öt hosszú háborus év alatt nekünk is elegendő időnk és alkalmunk volt rá, hogy a háborus frazeológiát áttanuljuk. Így történt, hogy ez az ember, aki még félév előtt »hazaáruló« volt, ma a legalkalmasabb kormányos, ki az állam recsegő-ropogó hajóját a viharzó Sors-árból révbe vezesse. Utolsó beszédeiből és akarásaiból egy európai stilusu politikusnak körvonalai bontakoznak ki s mi a szegény, vérző magyarságnak e rettentő órákban csak azt kívánhatjuk, hogy ezek az akciók megannyi fényes állomások legyenek a béke s az eljövendő magyar kultura serpentin-utjának Golgotháján.

A forradalom tizedik napja ... Eddig még nem volt s nem is lehetett időnk saját magunkkal szóbaállani. A munkák és a viharok, a jelszavak és a harsonák ellenállhatatlanul magukkal ragadtak; mindenki — feledve multat és jövődőt — egyet kiáltott. Mindez rendjén van és mindennek így kellett lennie. Aki gyűlöli a korlátokat és bálványozza a korlátatlan mozgást, az csak ujjongva köszönhetette a nép erejének csodásan egyöntetű megnyilvánulását, az csak ujjászüetelő, feszülő erővel szivhatta magába a nemzet hajnalának diadalmas motivumát. De legyünk tisztában vele: ez nem maradhat mindvégig így. Magyarországon néhány hét múlva megindul a pártélet és akik most mindenben egyek vagyunk, újból kisebb egységek leszünk a nemzet nagy egységében. Nem lehet mindig egy harsonát fujni, a magyar politikai élet rövidesen újból zenekar lesz, természetesen nem a régi, disszonáns handabanda, hanem fegyelmezett, harmonikus orkeszter, melyből azonban kristályos eufóniával fognak kiharsogni a különböző szolamok és kontrapunktok.

A nemzet egységét természetesen megbontani nem szabad, de az új, öntudatos Magyarország minden pol-

FOLYÓIRAT

1923/24. 1-11.

gárának el kell készülnie a jövőre bármilyen alakulására. Bátran hirdethetjük a pártok elkövetkezendő felvonulását, mert egy egészen bizonyos: hogy reakciós tábor nem fog többé feltűnni a magyar politika küzdőterén. Hiszen egészen bizonyos, hogy az új parlament legjobboldalibb pártjai is a független, demokratikus magyar köztársaság alapján fognak állni és a legbaloldalibb frakciók is, minden szélső törekvés mellett, a rendet, a személy- és vagyonbiztonságot fogják elsőnek hirdetni. Az új politikai küzdelem csak az ország boldog fejlődését hozhatja magával, éppen ezért merhetjük bátran és tiszta lelkiismerettel már most is idézni az elkövetkezendő harcokat.

Am ha tudjuk, hogy a holnap prizmája felbontja a magyar virradat fehér fényét és a demokrácia hatalmas spektruma minden szélső és átmeneti színével feltárul előttünk, akkor igenis mindnyájunknak kötelessége, hogy a tiznapos forradalom után végre saját magunkkal is szóba álljunk. Minden ember szabatosan és félre nem érthető módon vallja be saját magának, hogy: hová tartozik? Nem lehet többé felelőtlenül, bizonytalanul, pártállás és hovatartozás nélkül lebegni a világűrben. Nem lehet többé Scyllák és Charibdiszek között ravaszul átsompolyogni. Nem lehet mérlegelni, számítani és szimatolni. Ma igenis mindenki tudja, hogy miért kell élnie, hogy miért kell áldoznia és miért kell meghalnia. A magyar forradalomnak nincs szüksége Talleyrandokra. Ha ma mindnyájan együtt vagyunk, ez azért van, mert legközelebbi céljaink megegyeznek. Am ha ezek a célok megvalósulnak, mindenki újból megtalálja a maga ellenfelét. De azok, akik már *ma* nem tudják, hogy mit fognak majd *holnap* akarni, azok már csak a sülyedő hajókról menekülő patkányok lesznek. Akik most a fölkelő üstökösök farkába kapaszkodnak, azokban senki sem fog igazán bizni, valamint igazán *ma* is csak azokban tudunk hinni, akik nem akkor futottak a forradalom csillaga után, mikor az már felragyogott. Mindenki vessen számot magával, hogy csak akkor tud tiszta, könnyű lélekkel szállni a jövőre planétáin, ha még a sötétben, a horizont alatt helyezkedett el rajtuk.

Ma azonban a holnapot még csak gondolatban éljük le. Tiszta, elszánt és határozott gondolatokban. Cselekedeteink azonban még a mának szóljanak és azoknak az embereknek, akik lehetővé tették a holnap diadalmas, életet adó küzdelmeit. Ma még a frontról hazatérő katonáknak dolgozzunk, akiknek kenyeret kell adnunk; a becsületes, derék polgárnak, akinek küszöbét kell megvédenünk. Ma nincs kritika, mert azok, akik bennünket vezetnek, minden emberileg lehetőleg megtesznek értünk; ma nincsen pártprogram, mert minden elképzelhető program alapvető pontjait a mai kormány amúgy is minden energiájával végrehajtja.

A kialakulásnak névtelen és szürke hősei legyünk mindnyájan mindaddig, amíg ezt az országot többé már semmiféle katasztrófa nem fogja érhetni. Amíg a civilizáció hatalmas erkölcsi biztonsága nem áll

helyre a magyar glóbuszon, addig erőnket másra nem használhatjuk fel, mint a kormány feltétlen támogatására. Minden kifogásunkat elteszszük későbbre. A forradalom a maga vezetőiben olyan erkölcsi tőkét sűrített össze, hogy a végső rend helyreálltaig nem akarjuk meglátni még a szennyes hullámokat sem, melyek minden tiszta folyó partjait sodorják. Am mindezt csak akkor tehetjük meg, ha gondolatban már jó előre fedezzük magunkat a jövőre; ha a mai szent meggyőződésünket, mint érintetlen, szűzfehér *salvus conductus* megőrizsük az eljövőre harcok napjaira. A régi, rendi Magyarország politikai küzdelmei tradíciókban gyökereztek, a magyar köztársaság parlamenti életének pedig az egyéni becsületességen kell felépülnie. Becsületes politikát azonban csak az csinálhat, akit a meggyőződése kényszerít állásfoglalásra és nem a helyzet ökonómiaja. Az egész nemzet egyhanguan letette a hűségesküvet a népkormánynak, befelé azonban — halak és önmagunkban — újabb hűségesküre van szükségünk. Esküdjön mindenki már *ma* és nem holnap, örök és törhetetlen hűséget a saját maga meggyőződésének; a polgári radikális legyen már *ma* polgári radikális, a szociáldemokrata már *ma* szociáldemokrata, a kommunista legyen már *ma* szélső kommunista és nem holnap. Mindenki teljes erejével, minden odaadásával támogassa a kormányt, hogy minél könnyebben és zavartalanabban vezethesse át Magyarországot a mai súlyos válságon. Egy hangot sem ellene! Még a székszis egy árnyalatával sem szabad zavarni őket, akik számot vetettek a maguk életével és bizonyára a nemzet életével is. De mi is vessünk számot a magunk életével és abban a pillanatban, mikor beáll a végső rend, mindenki tiszta lelkiismerettel álljon a helyére.

*

A külső és belső dolgokat azonban pontosan szét kell választanunk. Magyarország most az újjászületés heroikus szenvedéseiben vonaglik és sirva jön a világra a szabadság és a nemzet önrendelkezési joga. De haszontalan és férfiatlan dolog nem venni tudomást arról, ami az ország határain történik.

Fegyverszünet... béketárgyalások... ideje volna, ha egyszer már abbahagynánk ezt a szemérmes és hiu frazeológiát s nyíltan bevallanánk önmagunk előtt, hogy letettük a fegyvert s fehér lapot adtunk át az ántátnak, hogy írja fel arra rendelkezéseit. Kapituláltunk, megadtuk magunkat, eldobáltuk fegyvereinket, utat nyitottunk az ellenségnek, meg vagyunk verve, elszedték tőlünk nyersanyagunk, szenünk, fánk, gépeink, kereskedelmi hajóink, lokomotívjaink, vagonjaink, lovaink, autóink, a fronton felhalmozott textilanyagunk, bakancsaink, fehérneműink, élelmiszereink, borunk és gyümölcsünk java részét, a nemzetvagyont egy tekintélyes kontingensét, aminek a békében, kiváltképpen a békére való átmenetben olyan szükségünk lett volna, mint a betevő falatra. Ezt mind tudnunk kell, komolyan és precíz számvetéssel mérlegelnünk szükséges és kell hogy belevigyük a köztudatba

hogyan az emberek kijózanodjanak a szabadság és örendelkezés immár tiznapos rózsaszínű mámorából s a munka józan útjára térjenek végre, hogy mindenki megragadja szerszámát, megerőltesse szellemi és fizikai képességeit pótlására az elvesztett nemzetvagyonnak. Nem szabad koncessziókat tennünk a régi dialektikának; szigorú és kemény vallomást kell tennünk arról, hogy miközben kivívtuk a nemzet erkölcsi diadalát, azalatt elvesztettük anyagi erőkezleteink igen jelentékeny részét. Ne csak befelé, hanem kifelé is nézzon most minden magyar ember s vegye lelkére, hogy egy lerongyolódott ország nem engedheti meg magának az önfelédtt mámor és végnélküli részeg tobzódás luxusát. Egyébként — egy ötödféléves háború már önmagában véve is vereség. A francia nép is meg van verve és az angolok is elvesztették a háborút, mert nincs az a hadikárpótlás, amely kiegyenlítené egy ötödféléves háború erkölcsi és anyagi minuszát. Egy szörnyű pestisből gyógyult ki az emberiség és sok időbe telik, míg a halálos kór rőmölásait a szervezet rekonstruálhatja.

Egyetlen vigasza ennek az istentől megvert emberiségnek az, hogy az emberek és népek lelkében is tabula rasát csinált a háború. Egy új világ történelmi korszak kezdődött; az emberiség újjászületett. Az újszületett ember nyomorult, meztelen, gyámoltalan kis teremtt, amelyre az anya szeme vigyáz, hogy a lét problémájának első stációján el ne vesszen. Az emberiség újszületett rendjét is a szeretetnek, bölcsességnek és munkának kell kézbe vennie, ha élni akar és boldog akar lenni.

Triumvir.

Hazajönnek!

A messze, ősz olasz földön állt,
De érezte, hogy Tavasz szíve dobban,
És érezte, mint soha-soha jobban,
Hogy vértarajt ver Pest alatt a hullám,
S hogy túl a hegyen, harczokon és hullán,
Sülyedni kezd a bűnös, vén ladik.

Sóhajtott néha a sisak alatt
A megsalt, csapzott, szomorú csapat;
Szemközt Milanó proletárjai,
Nápoly s tán Róma nyomorultjai
Heverték holtan, öklétől ütöttek.
Ám felrémlott, hogy: „jaj! ártatlant öltem!”
És felrémlott a sisakok alatt
A tavalai szláv bibor-pirkadat.
Hogy hátranézett, látta az otthon felől
A bálványist, épp amint ledől.
Meglátta, hogy az ujjongó, szabad
Földek felett egy új korszak hasad.

S a sisakok alatt
Szemükről végre leesett a hálóg.
Földet rengetve hazaindultak
A felébresztett, a szent hadosztályok.

Tabéry Géza.

Forradalmi káté.

I.

Az élők joga.

Irta: JEAN JAURÈS.

A kiváltságos osztályok uralma merénylet az emberiség ellen. A szocializmus, mely minden osztályuralmat, általában minden osztálykülönbséget meg fog szüntetni, ilyenformán helyreállítja az emberiséget. Következésképpen mindenkinek az az igazságos kötelessége, hogy szocialista legyen.

Csak azt ne higgyék, mint ahogy néhány szocialista meg pozitivistá teszi, hogy gyerekes és hiábavaló dolog az igazságra hivatkozni, hogy ez egy tisztára metafizikai és végtelenül tágítható fogalom és hogy minden zsarnokság a saját tetszése szerint szabhatta köpönyegét ebből a banális biborból. Szó sincs róla; a modern társadalomban e szónak: igazság, mindinkább megjön a tisztább, határozottabb értelme. Azt mondja, hogy minden emberben, minden individuumban az emberiséget kell tisztelni, benne az egész emberiséget lehetőleg ki kell fejleszteni. Igazi emberi méltóság azonban csak ott van, ahol függetlenség uralkodik, tevékeny akarat, az individuumnak szabad és szíves hozzáilleszkedése az egészhez. Ott, ahol az emberek mások kegyelmétől függenek, ahol ők nem szabad akaratukból segítenek az általános munkálkodásoknál, ahol az egyén a mások hatalmából, megszokásból és nem szabad elhatározásából van az összesség törvényeinek alávetve, ott mindenütt csak csekély értékű, megcsontított emberi méltóságról lehet szó. Tehát az emberiség csak a tőke pusztulása és a szocializmus létrejötte révén jut majd jogaihoz.

*

Meg kell állapítani azt a jelenséget, mely horderejével mindent tulszárnnyal: hogy a proletariátus fejlődik számban, egységében és öntudatában. A munkásoknak, az alkalmazottaknak, akik megszapordtak és akik jobban vannak már szervezve, jelenleg van egy ideáljuk. Ők nemcsak segíteni akarnak a mai társadalom leggonoszabb hibáin, hanem ők egy társadalmi rendet akarnak teremteni, mely egy más elven alapul. A személyi és tőke-tulajdon helyébe, mely az emberek egyik részének megadja az uralmat a másik rész fölött, ők a termelés közösségét akarják tenni, az egyetemes munkásegylet egy rendszerét, mely minden emberből jogosan egy-egy munkástársat csinál. Így gondolkodásukat a polgári osztály gondolkodásától és politikai mozgalmukat a polgári osztály mozgalmától különválasztották. Kommunisztikus eszményük szolgálatába a tulajdon szervezésüket állították, egy osztályszervezést, a munkásegyletek növekedő hatalmát és a nagyobbodó részesedést a politikai hatalomban, melyet az államtól, vagy az államban maguknak meghódítottak. Ebben az általános, első gondolatban a szocialisták mind megegyeznek. Ők a proletariátus növekedését különböző okoknak tulajdoníthatják, vagy inkább ugyanazokat az okokat különbözőképpen értékelhetik. Ők a dolog súlyát vagy a gazdasági, vagy a politikai akcióba helyezhetik. De mindannyian bizonyítják, hogy éppen a tőke evolúciója, melyet a nagyipar fejt ki, szükséges volt és a proletárok megfelelő mozgalmak révén lettek a ma folyton növekvő erővé, mely hivatva van az egész rendszert megváltoztatni. A szocialisták összetűznek az osztályháború terjedelmé és formája fölött is, mely háborút a proletariátusnak kell viselni.

Vannak, akik azt kívánják, hogy lehetőleg ne elegyedjen viszálykodásaiba annak a társadalomnak, melyet el kell pusztítani, ellenben gyűjtse össze egész energiáját a döntő és felszabadító tette. Mások meg azt hiszik, hogy már ma kell nagy világtörténelmi hivatását teljesítenie. Emlékezzünk Lassalle szavaira: a proletariátus az a szikla, amelyen a jövő temploma fölépül. Ezt meg lehet toldani azzal: de nemcsak ennyi, hanem a proletariátus az a szikla, melyen ma a reakció erői megtörnek. (Kautsky.) Én meg azt mondanám, hogy ez nem éppen szikla, egy szilárd és mozdulatlan hatalom. Hanem inkább egy összefüggő, tevékeny erő, mely minden nagy mozgalomba keveredik, anélkül hogy önmagát elveszítené és mely gyarapszik erőben az egyetemes élet révén.

De bármily nagyra becsüljük is a proletariátus osztálymozgalmának magasságát meg kiterjedését, mindnyájan önálló hatalomnak tekintjük. Marx döntő érdeme és talán az egyetlen, mely a kritika minden támadásának és az idő minden súlyos csapásának ellentáll: hogy a szociális ideát és a munkásmozgalmat egymáshoz közel hozta és összefűzte. A XIX. század első harmadában gyakorolta magát a proletariátus ereje, kifejlődött és harczolt a tőke agyonzúzó hatalma ellen; de nem volt a cél tudatában, mely felé iparkodott, nem tudta, hogy a tulajdonnak kommunisztikus alakja az ő iparkodásának befejezése és betetőzése. Másrészt a szocializmus sem tudta, hogy a munkásmozgalomban rejlik élő megvalósulása, konkrét és történelmi ereje. Marxé a dicsőség, mert a legtisztábban és a leghatásosabban ő járt elől mindazok között, akik a munkásmozgalomban az empirizmussal és a szociális teóriában az utópiával végeztek. Azóta szocializmus és proletariátus elválaszthatatlanok: a szocializmus az ő ideáját csak a proletariátus győzedelmével és a proletariátus az ő egész létét csak a szocializmus győzedelmével fogja diadalra vinni.

A mindinkább sürgető kérdésre: hogy fog a szocializmus megvalósulni? — most ez a felelet: a proletariátus növekedése által, mely azután vele egyesül. Ez az első és lényeges felelet és aki ezt nem fogja fel teljes és igaz értelmében, az föltétlenül kívül áll a szociális élet- és gondolkörön. Akármilyen általános is ez a felelet, azért mégsem tartalmatlan, mert mindegyikünket arra kötelez, hogy a proletariátus gondolaterejét, szervezetét, mozgalmát és életét fokozzuk. Továbbá bizonyos értelemben véve az egyetlen igaz felelet. Mi nem tudjuk határozottan megmondani, hogy miféle egyes eszközökkel, milyen határozott formában és mely pillanatban fog a szociális és politikai mozgalom a kommunizmusban befejeződni. De az bizonyos, hogy minden, ami értelmi, gazdasági és politikai erejét a proletár osztálynak növeli, ezt az evolúciót siettetni és a mozgalmat étellel gazdagítja, bővíti és mélyíti.

*

Mikor az 1848-iki forradalmat mindenütt: Francia-, Német-, Olasz- és Magyarországon és Ausztriában elfojtották, mikor a proletárságot a polgárság, a szabadelvű polgárságot pedig a reakció legyőzte, akkor a kommunista és proletár-párt a sajtó- és gyülekezési szabadságnak, e törvényes hódító eszközöknek elvesztése után kénytelen volt a nyilvános tevékenységgel felhagyni és titkos társulatokban szervezkedni.

Igy alakult meg a német kommunista társaság, amelynek központi bizottsága 1850-ben Londonban székelte. Az ilyen fajta apró, obskurus és tulzó társaságok természetesen hemzsegték az összeesküvés tervektől. A vereségektől elkeserítve aztán türelmetlenül bossz-

szut forraltak s az eredménytelenség miatt a legképtelenebb gondolatokra vetemedtek. Marx, mint ama központi bizottság tagja, a kudarcok közt is megőrizte hidegvérűségét, meg az élet összes bonyodalmaival és evolúcióival szemben józan gondolkodását. A gyermekes terveknek ellenállott s a felzudulókat lecsillapította. De megérkezett a kenyértörés napja s ő 1850 szept. 15-én a londoni központi bizottságtól visszavonult. A szakadást szükségesnek tartotta azon írásbeli magyarázattal igazolni, amelyet a bizottság jegyzőkönyvébe is felvettek s amely körülbelül így hangzott: »A kritikus világfelfogást a kisebbség dogmatikussal, a materialisztikus történelmi felfogást idealisztikussal cserélte fel. A dolgok fejlődése helyett így csupán a pusztá akarata lett a forradalom hordozója.« Mig Marx és barátai azt mondták a munkásoknak, hogy 15, 20 és 50 évig belső és külső háborukat kell átélniök, még pedig nemcsak az uralkodó viszonyok, hanem önmaguk megváltoztatása végett is, meg hogy a politikai hatalom felfogására megérjenek, addig a többiek azt mondták, mindjárt meg kell szerezni a hatalmat, vagy szépen tovább aludni. Marx és barátai a német munkások figyelmét a német proletariátus elmaradottságára irányították, a többiek hozzájuk nem illő módon hizelegtek a nemzeti hűségnek és a német kézműves csehbeli előítéleteinek; ez kétségkívül népszerű volt. Mint a demokraták a *nép* szóból, épp úgy alkottak ezek a *proletariátus* szóból szentséget. Miként a demokraták, úgy ők is forradalmi frázist teremtettek a forradalmi evolúcióból.

Ismétlem: Marx beszél így. Ötven esztendő! A határidő, amelyről Marx a munkásoknak azt mondta, hogy az nem a kommunizmus megteremtésére, hanem arra szükséges, hogy magukat a politikai hatalom átvételére elkészítsék, már letelt. Miféle külső és belső háborukra gondolt Marx 1850-ben? Minő megpróbáltatások lehettek szerinte azok, amelyeken a munkáosztály politikai megérése végett a proletariátusnak és egész Európának át kellett volna esnie? Kétségtelenül a szükséges külső háboruk közé sorolta Nyugat-Európa harczát Oroszország ellen. Európában épp akkor Oroszország volt a reakció lehatalmasabb eszköze és Marxnak úgy tetszett, hogy Nyugat-Európában mindaddig lehetetlen a forradalom, míg a csári hatalom meg nem török.

Pedig a nemzetek teljes demokratizálására irányuló ellenállhatatlan mozgalmat semmi hatalom meg nem akaszthatja és még kevésbé gátolhatja meg a munkáosztály feltartóztatatlan növekedését a demokráciában.

Minő más külső és belső háborukra gondolhatott Marx? Tán osztotta Engels nézetét, aki 1848 júniusában azt írta, hogy a szocializmus csak a munkások és parasztok közt lefolyó polgárháboru után jut diadalra. Szerencsére nem így van a dolog s nem is lesz így soha. A commune 1871-ben a köztársasági és részben szocialista munkások hősi harcza volt Párisban az agráriusok ellen. Hanem ezek az agráriusok nem kis parasztok, hanem tönkrement gentryk voltak. A kisbirtokosok demokráciája nem késett soha a köztársaság elismerésével és megünneplésével. Nem ő bonyolódott a harczba. A szocialista munkást és kisbirtokost nem választja el kiomlott vér. Nem is fog közöttük az sohasem folyni. Tőlünk függ, hogy semmiféle félreértés ne keletkezzék, hogy a falusi demokrácia lassanként a szocializmushoz érjen, amint eljutott a köztársasághoz. Az elmúlt félszázad folyamán a külső és polgárháboruk okozta megpróbáltatások, de még inkább a fejlődés lassu, de állandó hatása s a Marxtól előre

hirdetett nagyszerű forradalmi evolúció által megvalósult a munkásság politikai akciójának alapföltétele. Ez nem volt más, mint törekvés Európáért a nagy nemzeti államok megalapítására, kapcsolatban a demokrácia és az általános választójogra való energikus törekvése.

A munka befejezéséig azonban még hosszú az idő. Ma, mint félszázaddal előbb is, óvakodni kell a forradalmi frázistól s a forradalmi evolúció törvényeinek az új időben mély értelmet kell adni.

*

Jól tudom, hogy a forradalmi jómódu polgári osztály az emberi jogok magyarázatába oligarchikus értelmet, osztályszellemet csempészett bele. Tudom, hogy megkísérelte a tulajdonnak polgári alakját mindenkorra szentesíteni, sőt hogy a politikában azzal kezdte, hogy a szegények millióitól megvonta a választói jogot s így őket másodosztályú polgárokká tette. De éppen oly jól tudom azt is, hogy a demokraták egész egyszerűen az emberi jogra, melyhez minden embernek joga van, hivatkoztak, a választói jogot valamennyi ember számára követelik és azon vannak, hogy ezt el is éri. Tudom, hogy a proletárok rögtön az emberi jogokra támaszkodtak, hogy gazdasági követelményeiknek érvényt szerezzenek. Tudom, hogy a munkásosztály, melynek mozgalma az 1789. esztendőben még a kezdet kezdetén volt, nem habozott és az emberi jogokat proletár értelemben alkalmazta és bővítette. 1792 óta kijelentette, hogy a jog az élethez minden tulajdonjoguk között a legelső és hogy ennek a legnagyobb jószágának a biztosítása minden más törvénynél előbbre való. Ennek a szónak az értelmét: élet, szélesbiteni kell és merészen nagyobbítani. Ha alatta nemcsak a megélhetés biztosítását értjük, hanem az egész életet, minden emberi tehetségnek a kifejlődését, akkor ez maga a kommunizmus, melyet a proletariátus az emberi jogok magyarázatán felépít. Csak így nyertek a forradalom hirdette emberi jogok sokkal hatalmasabb, nagyobb értelmet, mint amilyet nekik a forradalmi polgárság adott. Ez nem volt egy az ő oligarchikus, nagyon is szűkre határolt jogával, ezzel nem tudta az emberi jogok keretét kitölteni; a folyam medre nagyobb volt, mint a folyó; egy új, dagadó hullámnak kell jönnie, a nagy proletár-emberi dagálynak, hogy az igazság gondolata végre megkapja a maga igazi tartalmát.

A szocializmus maga meg fogja adni az emberi jogok magyarázatának igazi értelmét és az emberek jogait tökéletesen meg fogja valósítani. A polgári osztály forradalmi joga néhány békójától szabadította meg az ember személyiségét; de amikor az ifjú nemzedéket kényszeríti, hogy kamatot fizessen a tőkének, melyet előző nemzedékek halmoztak össze és egy kisebbségnek megadja a jogot, hogy ezt az adót behajtsa, a jelző egy fajával megkárosít a múlt javára és egy osztály javára minden emberi személyiséget.

Ezzel ellentétben mi azt állítjuk, hogy az összes termelési eszközöket, az emberek által felhalmozott minden gazdagságot rendelkezésére kell bocsátani minden emberi képességnek s azoknak szolgálniak kell minden ember felszabadulására. Nézetünk szerint mostantól kezdve minden egyes embernek joga van a fejlődésnek azon eszközeire, melyeket az emberiség létrehozott. Nem születik már ember segély nélkül, erőtlenség, minden nyomásnak, minden kizsákmányolásnak kiszolgáltatva. Hanem minden újszülött jogokkal felruházott személy, aki követelheti teljes kifejlődéséhez az emberi munka által felhalmozott eszközöknek szabad használatát. Minden egyénnek joga van életképes-

ségének teljes kifejtésére. Jogosan követelheti az emberiségtől mindazt, ami az ő munkáját elősegíti. Joga van a munkához, dolgozhat, produkálhat, alkothat, anélkül, hogy embereknek egy bizonyos osztálya a munkáját kizsákmányolja és leigázza. Minthogy a társadalom az egyént e joghoz csak az eszközök megadásával segítheti, így hát a társadalomnak magának korlátlan tulajdonjoggal kell bírnia e dolgok felett.

Marx és Engels »Das Communistische Manifest«-ben pompásan rajzolták meg az élet iránt való tiszteletet, a kommunizmus e lelkét:

»A polgári társadalomban az élő munka csak eszköz a felhalmozott munka szaporítására. A kommunisztikus társadalomban a felhalmozott munka csak eszköz, mely a munkás életfolyamatát szélesbíti, gazdagítja, elősegíti.

A polgári társadalomban tehát a múlt uralkodik a jelen fölött, a kommunisztikusban a jelen a múlt fölött. A polgári társadalomban a tőke önálló és személyes, míg a tevékeny egyén függő és személytelen.

Az emberi jogok kihirdetése ugyancsak az élet megigénylése volt, egy felszólítás az élethez. *A forradalom kihirdette az élők jogát.* Elvette a múlt emberiségétől a jogot, hogy a jelen emberiségét békába verje. Megtagadta a királyoktól és nemesektől a jogot, hogy elmulasztott szolgálatokért a jelen emberiségén zsarnokoskodjanak, fejlődésében meggátolják. Ellenkezőleg, az élő ember a saját hasznára birtokába vette az erőket, melyeket a múlt reá hagyott. Így lesznek majd a polgárság által felhalmozott termelő erők a tőke külön jogaival szemben az emberiség felszabadításának döntő eszközei.

Az élet a múltat nem tölti el: hatalmába hajtja. A forradalom nem szakítás, hanem meghódítás. Ha a proletariátus e hódítást befejezte, ha meglesz a kommunizmus, akkor minden emberi erő, mely évszázadokon át felhalmozódott, úgy fog hatni, mint egy jóságos, virágzó természeti erő. Minden embert már születésekor a szárnyai alá vesz és a legpompásabb kifejlődéshez fogja őket vezetni.

Toll és tőr.

— nov. 8.

EGY SÜLYOS TERHET még vállalnunk kell, hogy a forradalmi átalakulás se legyen fenékgig tejfel számunkra: Az »Armeeoberkommando« — utoljára írjuk le ezt a kacskaringós, cifra főnevet — a magyar kormányra hárítja át a felelősséget a fegyverszünetért. A független magyar kormány — mit is tehetne egyebet? — vállalja a szörnyű ódiumot. Az osztrák hadsereg — mert közös sohase volt — és főparancsnoksága: mossa kezeit. Hogy ne maradjon szégyenben, mert ezt ki nem bírta. A dicsőséget szívesen vállalta, a magyar dicsőséget, amit kemény magyarok vítottak ki számára a tizenhatszoros isonzói rohamokban, a tiroli fronton, a szerb mocsarakban és az orosz pusztaságokon; a nagy összeomlást, a tudatlan és korlátozott osztrák generálisok mesterművét, átvezetik a magyar kormány számlájára. Legyen ez a mi tehertételünk. Jó. Legyen meg az ő akaratuk. Rájuk vall, nemes gondolkodásukra és súlyos bölcsességükre, hogy a »tartozik«

oldalra könyvelik el azt a politikai tételt, ami a »követel« rovatba illik bele. Ők szégyennek vélik, mi dicsőségnak gondoljuk. Egy nemlétező, toldott-foldott, torzszülött hadsereg kárát látják abban, ami a magyar nemzet dicsősége, mert egyet jelent az előrelátás okosságával, egy tisztultabb jövődő megalapozásával. De hát e hívságos, belül üres, kívül parádés osztrák katonafigurák mindig hamisan játszottak, most meg hamis mérleget készítenek. Tartozik, követel. Tartozik a magyar nemzet az ugynevezett felelősséggel, követel az osztrák bornírtság dicsőséget a »közös« hadsereg szelleme számára. Egyenleg: nulla Ausztria. Az átvezetett nyereség azonban a jövődő számlájára: a szabad, független, magyar köztársaság.

MAGYARORSZÁG BARÁTSÁGA már számít. Komoly tétel a világpolitikában. Nem lehet nélkülözni. Pedig mi volnánk a legyőzöttek. Ám nem a megalázottak. Erő voltunk, mely a nagyobb erő előtt meghajolt. Ugy zuhantunk a földre, hogy fölugarhassunk ismét. A karunkat még fájlaljuk, a derekunk még sajog, de a gerinczünk ép és egyenes és fölemelt fővel nézünk a világ szemébe. Élünk és vagyunk, élni és lenni akarunk. Észre kell venni bennünket. Ezér évig számítottunk, számoljanak ezután is velünk. Hát számolnak is. Először a francziák, akik már lanszirozzák a rokonszenvűket. Kormányajtójuk írja, hogy a béketárgyalásokon kedvezni kell a magyaroknak, ha az antánt el akarja kerülni Középeurópa balkánizálásának nagy veszedelmét. Mi a veszedelem? — ne kutassuk. A balkánizálódás, vagy Németország tulsulya? Uj tizenegymilliónyi osztrák-német, amely beolvad a germán imperiumba? Nem a mi dolgunk. Ne törődjünk a világpolitikával; örüljünk neki, hogy a világpolitika törődik velünk. Tudja, hogy vagyunk és hogy lennünk kell. Mint egész test egy darabban. Ime, máris mondják helyettünk, amit mi gondolunk magunkban. A nemzetiségek elégedjenek meg az autonómiával. A szláv és a román önrendelkezéssel. De a magyar állam rendelkezék önmaga fölött. Minek keseregjünk hát, hogy megvert nemzet vagyunk? Dehogy is! Mi verekedtünk becsülettel és ha vereséget is szenvedtünk, a világ arát számunkra győzelmet belátással és bölcsességgel.

HORVÁTOK ÉS OLASZOK birkóznak most egymással. A testvéri ölekezés elfárasztotta őket, elég volt: ki kell robbannia a szeretetnek. Összekapaszkodnak, ránczigálják egymást, harapós csókokat váltanak. Birkóznak barátságban, hogy a csontjuk is ropog bele. Jugoszláviáért, az olasz nagyhatalmi érdekekért, kiki a maga igazáért. Dalmácia és Fiume olasz igazság és délszláv igazság, csak megfelelő szemüveg kell hozzá. Volt Dalmácia már osztrák igazság, Fiume pedig magyar igazság, a békekonferencia majd eldönti, melyik igazság bélyegződik hazugságnak és melyik hazugság igazságnak? Egyelőre szenvedélyek, hiúságok és vágyakozások ingatják azt a bizonyos mérleget, mely ideoda billen részegen a ráaggatott súlyoktól. Mi pedig várjunk és maradjunk meg az okos szemlélődés hűvös magaslatán. Majd eldől. Lehet, hogy amíg olaszok és horvátok

szenvedélyesen barátkoznak, a mérleg felénk billen és Fiumét az ölünkbe pottyantja. Mert a mi igazságunk független minden szemüvegtől; támasztéka a jog, a tradíció és a történelem. És könnyen meglehet, hogy ebben az esetben nem a mérleg fogja irányítani a labilis igazságot, hanem a megdönthetetlen igazság fogja helyrebillenteni a labilis mérleget.

MÉG MINDENT MEG LEHET MENTENI, mindent. Milyen nagyszerű elképzelés! Egy főherceg kellett hozzá, hogy kísüsse a bölcs gondolatot és megtalálja a biztos receptet a forradalom kártevő betegsége ellen. A jó, öreg Frigyes, a reszketős fejű hadvezér, megírta kis levélkáját; most már rendben van az ügy. A nemzeteket félelemben kell tartani. *Pro primo.* Lőjjenek mindenkire, aki a köztársaságot akarja. *Pro secundo.* Egy tanács, két mondat, három tett. Minden menthető még: Mi az a minden? Az ország üdve, a nép jóléte, a jog és a szabadság föltámadása? Az egyenlőség diadala? A demokrácia talpköve? A testvériség bölcsője? Minden. Amiért érdemes félelemben reszketni és kiállni a puskacső elé, honnan a halál-rémképe vigyorog arcunkba? Ha ez lett volna a minden!... A Frigyes főherceg mindene! Megértettük volna. De a »minden« a frigyesi elképzelésben másképp festett. A főhercegi minden csak a »trónt« jelentette, a dinasztíát. Így csak olvastuk és nem értettük. Azaz nagyon is megértettük. Csak ő nem értett meg bennünket: szegény tescheni vajgyáros-főherceg. Azért is kellett kivándorolnia Németországba.

KENYÉR ÉS BÉKESSÉG, a drága magyar föld minden áldása virítsa feljűk, mikor hazatérnek idegen országokból. Adták a vérüket, hogy szomju föld feligya, most a föld adja cda vérét, hogy táplálja őket. Kenyérrel és békeséggel. Ajándékozza meg őket búzatermő szívével és a bölcsőjében ringószent békeséggel. Áraézsza feljűk illatcs lehetét, csókolja beljűk ősi erejét, hogy megedződjének a nyugalom áldott napjaiban. Jönnek, jönnek! Fáradtan és nyomorultan. Testi kinoktól nyűve, lenyűgözöten. Mégis röpülnek. Szállnak a messziségeken át. Gondolat szárnyán a szívűket küldik előre. Még ott baktatnak valahol a sziklás hasadékok között, de már itthon vannak. Szeműkben a magyar ég napja lángol. Kezűk már a magyar rögöt turja. Fülűkben cseng a vasárnapi harangszó. Lesz még egyszer ünnep a világon! Már itt is van. A legnagyobb ünnep: a hétköznap. A békés munka hétköznapja. Amiért a vérűket adták, hogy szomju idegen föld beigya. Most a föld adja cda nekik a magáét cserébe.

Krónika II.

Körkérdes az életről.

— 1918. november. —

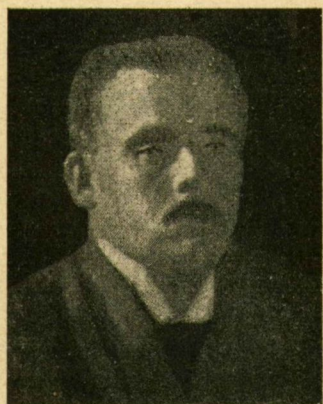
Vannak ősszel napok, amikor egy ember, aki valahonnan messziről jött, azt hihetné: tavasz van; valami könyfakasztó könnyedséget lehet érezni a nap sugaraiból, a folyóból, vagy lehet, hogy ama fátyolozott kékségből az égen. Az ember bátran azt hihetné: tavasz van, tavasz van, a fák már zöldelnek, szép lehet a hegyekben. Az emberek ruganyosabban lépnek és mélyen lesziva élvezik a levegőt.

Megmagyarázhatatlan, hogy miért érzem magam oly szabadon? Mintha valami nyomasztó dolog siklana le rólam. De ezt nem tudom megmondani.

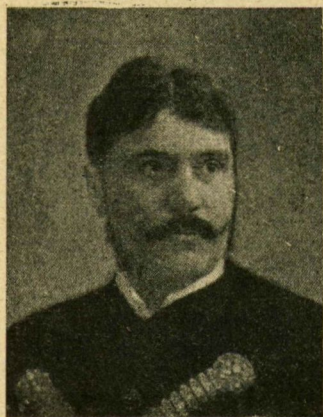
Már napok óta nem voltam az utcán, bizonyos periódusaim vannak, mikor hirtelen nem tudok csinálni

Valami krónikus baj ez. Mintha hirtelen minden biztosat kihuzztak volna a lábam alól, úgy érzem, mintha a szék is mindig egyik lábáról a másikra állna. A szobában ilyenkor hangosan beszélni szoktam, a világ-egyetem összes kétségei ilyenkor a szobámba jönnek,

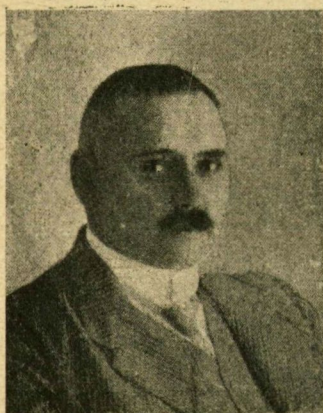
AZ ÚJ MINISZTEREK.

Jászi Oszkár
(nemzetiségi).

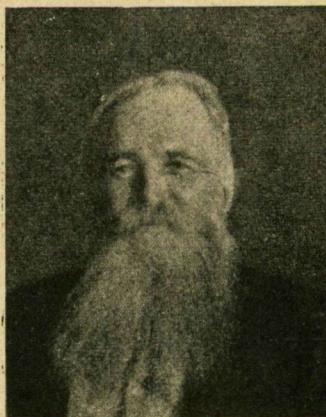
Lovászy Márton
(kultusz).

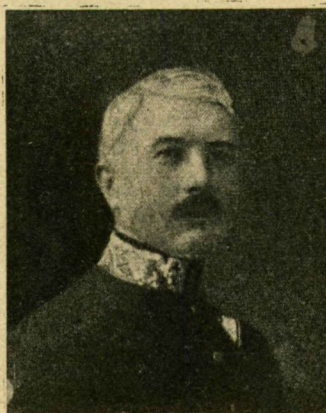
Nagy Ferencz
(közélemezési).

Kunfi Zsigmond
(népjóléti).

Gróf Batthyány Tivadar
(belügy).

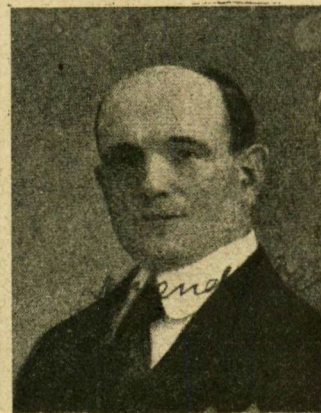
Linder Béla
(hadügy).

Garami Ernő
(kereskedelem).

Buza Barna
(földművelés).

Szende Pál
(pénzügyi államtitkár).

semmit, csak ülök a szobában; a mindent nagyon nevetségesnek látok. Körülbelül 3—4 napig szoktak tartani ezek a periódusok, mikor mindent oly borzasztóan értelmetlennek látok, hogy nem tudok csinálni semmit. Hogy ezt gondolom, ezt is nevetségesnek és értelmetlennek találom, de nem tudok ellene csinálni semmit.

banális és ezerszer kétségbevonó kételyek vannak körülöttem és egyetemes fájdalmak. Hangosan beszéltem, így igyekeztem (kérem szerényen ezt a szót mondani) a világnézetemen ejtett réseket betölteni valamivel, kiváttazni, legalább kiváttazni, hogy ne lássam a szakadékokat. Hangosan, hosszú gondolatsorokat mond-

tam és hangommal akartam elűzni az ürességet, mely körém dermedett. Már egészen megnyugtató gondolatokat gondoltam és megnyugtató következtetéseket vontam, azonban nyugtalanságom és rivó fájdalmak nem szüntek meg. Így volt valami, ami a szavakon is túl volt, amit nem lehetett szavakkal elcsitítani; úgy éreztem, hogy eme legutóbbi periódus, eme legutóbbi lelki-roham kissé erősebb, mint az előzők, mintha agyamban valahol egy vékony hártyapapír lenne kifeszítve, féltem, hogy minden perczen beszakadhat. Minden perczen és...

De most már túl vagyok ezen, most már nyugodt vagyok, bár ama gondolatok még mindig megvannak bennem, talán lerakódtak megint, de nem is lehet gondolatoknak nevezni, valami biztos, változatlan, alakatlan, alvó fájdalmak, valószínűleg elaludtak megint, csak lélekzésüket hallani és zokogások visszhangját.

* *

Most eltöltötte agyamat a nap, elárasztotta és magába szívtá, mindennel.

Az utcán az emberek izgatottan viselkedtek, mult századi szavakat mondtak, izgatottan és meleg, párologó lelkesedéssel: Nemzeti Tanács, Katona Tanács, a kormány, magyarok, a hadsereg...

S én félve — azonban mégsem egészen félve, csak sejtve, hogy majd később, majd este biztosan félve és kétségbeesve fogok gondolni erre — gondoltam, hogy én itt megyek s nap és ez itt minden hidegen hagy, nem izgat és nem jelentenek számomra semmi tüzet, semmi izgalmat ezek a szavak.

— Nem vagyok való az életre! — gondoltam egészen új stílusban — de jó lenne mégis belcölnöm magam, jó lenne izgulni és izgatottnak lenni ezekre a szavakra. Biztosan nem lennék akkor ébren a nyavalygásban; veszélyes dolog, ha az ember az életbe süllyed el és nem a napokba... Minden tisztességes ember izgatott most.

Az élet ingovány és a napok országút.

*

Igen uram, százször elszávolt fájdalmak kis bolondozója, minden ember léggömbre száll, az egyik 5 centiméternyire, a másik 5 méternyire, a harmadik 50 méternyire van a föld felszine fölött. Szegény uram! Ön mindent a kedvezőtlen atmoszférái viszonyoknak köszönhet, melyek 5—10.000 m-nyire ragadták önt és semmit sem lát ön a lábai alatt: ür, ür, ritkított levegő, ember itt nem tud élni, ön orrvérzésről és fejfájásról panaszkodik? Legyen nyugodt...

*

A nap kései gyönyörben áradt és én kivételes erőben éreztem magam, hirtelen egy hölgyre gondoltam: Adrienne! Lehet, hogy erre jön, valami csillogást érez-

tem magam körül, amely — az volt a benyomásom — feltölt és betölt bennem mindent; valami felemelkedést éreztem, egy pár cm-rel magasabban emeltem mindig a lábam járás közben.

Szembe jött velem Adrienne, arcza olyan volt, mint egy belvederi Diana-szobor, némileg puderezve és a kor szőrméjében: tiberben. Csillogások fogtak körül és most már némileg affektálva, de viczczelve a lelki-rohammal, nyelvet öltve a fájdalmaimnak, mintegy szemébe kaczagva, kigunyolva az utolsó négy napot, így szóltam hozzá:

— Apropos, mi a véleménye az életről?

Adrienne, a kis szabványok és finom formulák eme isteni nője, akinél az éjszinű haj kicsiny czakkjai és kecses hullámai épp úgy megvannak szabva és pontos törvényekhez kötve, amiképpen szigorú utmutatások írják elő a kalapnak az arczczal való hajlásszögét, nevetni kezdett és nem merülve a kérdés részletezésébe, folytatta még husz másodpercig a nevetést.

Én pedig a mult napot ismét komolynak érezve, a csillogást halványodni észleltem.

— Ön boldog nő, — mondtam — ön egyáltalán nem szállt leghajóra...

A csillogás lassan foszladozni kezdett körülöttem; árnyékos helyre értünk, hirtelen vége volt mindennek, magamba meredtem, kissé kétségbeesett szemmel, mintha az arczomat befelé fordítottam volna; ghirusaim, mondhatom, kissé fáztak az árnyékban, hallgatózdtam mintha távoli artikulátlan ujjongó hangok zenéjét lehetett volna hallani, ám mintha hirtelen felsírt volna valaki, de egészen a közelben és nem tudtam mit beszélek:

A... az élet, ha az ember meggondolja, na nem, Adrienne? És aztán le is lehet zuhanni a léggömbről, a kis kosár — tudja — kifordul s az ember agyonüti magát a sziklákon, Adrienne. Tudja. Ez kellemetlen, nem?

— Ez nekem magas! — szólt kedves tájszólásban Adrienne. — Mit filozofál, nem szeretem tolerálni a fejemet.

Aztán még egy kicsit mentünk hallgatva, aztán Adrienne elővette a tükrét, kis hajrészletek helyzetét precizizozta. Én visszafordítottam az arczomat. Az ősz fájdalmakból szőtt fátylat a hegyekre és Adrienne arczára.

— Nem?... Igen?... Au revoir!...

Utközben aztán egy barátomhoz, akivel találkoztam, így szóltam:

— Mit szólsz a Nemzeti Tanácshoz? Ugyancsak szép napokat élünk. Szeretem ezt a forrongást.

*

Elni csak kell. Elni kell. Vagy nem gondolják? Persze, hogy kell...

Neményi Imre.

ANTHOLÓGIA.

— Régi magyar forradalmi versek. —

Irigylem őket...

— 1902. —

Irigylem őket, kiket végzetők
Száműzött messze a honi göröngytől,
Az édes képek raja jár velők
S nem látják a valót a fényözöntől.
Oly könnyű bizni, könnyű hinniök,
Mikor a vágyak színes szárnya lendül
S az est ködén, a hajnalpíron át
Százszorta szebbnek látják a hazát.

De túrni itthon a kemény rögöt
S méltatlan túrni mellőzést ezernyi,
Érezni, hogy mit könnyed öntözött:
Rügy nem neked bont, virág nem neked nyit,
Hogy pártos osztály a te örököd,
S a jógnál itt csak az igazság semmibb:
S szeretni mégis — amely nem szeret —
A hazát, itthon sokkal nehezebb.

Kiss József.

Az új Megváltó.

— 1898. —

Csodás, bűbajos Napkelet vidékén,
Kicsiny, szegény falvába' Betlehemnek,
Sugárzó csillagzatnak égi fényén
A nagy három királyok vágyva mennek:
Hogy ők lennének első hódolatban
Előtte, ki most emberi alakban
Mint Isten szent Fia a földre száll,
Mint örök Eszme, Ige, Ideál.

S napkeltekor ahogy elérkezének
Egy pásztorkunyhó ajtaja elébe,
Az istállóban zengett már az ének
S Ő ott pihent a jászol lágy ölébe.
Friss szénaillat áradt szerteszéjjel,
Dicsfény derengett túlvilági fénynyel,
Szent béke tölté bé a sziveket:
A Megváltó imé megszületett...

Egy ezredévek szárnya nőtt azóta,
Vergődve, lomhán most repül a más,
Sivár jelennek éjjelén megújul
Legendás korszak álma, a csodás.

... Karácsony éjjel. Mint volt akkor éppen,
Színes, bűbajos Napkelet-vidéken.
De most nem kis falvába' Bethlehemnek,
Az Eszme, Ideál nem ott születnek

S nem pásztoroknak csendes jászolába',
De ott, hol zúgva forr az élet árja:
Fényes, nagy házak földalatti mélyén,
Pinczék oduin, szurtos műhelyekben,
Hová egy árva fénysugár se lebben,
Zeng most holt szörnyek ajkáról az ének:
Zúgó morajja gépek kerekének;
Ahol nem árad édes illat széjjel
És nem dereng dicsfény se égi fénynyel,
A légből szálló füst koromja terjed
És öntött ólom gyilkos mérge erjed;
Száz gép küllője roppanik recsegve —
Igy formálódik most az Eszme testbe!
Rezgő sugár lesz mindegyik paránya
És mindegyiknek mintha lenne szárnya,
A nagy világot villámként bejárja.
S amerre száll, kiosztja drága kincsét:
Szétzúzza a népeknek rabbilincset,
Világot gyújt a vak, homályos éjbe,
Nyomában az Igazság és a Béke.
Naponta meghal, bárha nem kereszten,
De újra csak feltámad százezerszer,
Bár lánczra fűzik, sirba temetik —
Az új Megváltó így születik.

Rózsa Miklós.

Május.

— 1903. —

A rózsák nyílnak...
A napsugár ha megcsillan a réten,
Rónák ölén virul tarkán az éden.
A hajnalpírnak
Fülembe sutog üde, friss szele,
Tavaszi illat száll hozzám vele.

A játszi dalnak
A virradatban megcsendül zenéje,
Színes virágok intenek feléje;
Száll mint a harmat,
Szellők szárnyán, a nagyvilágon át,
Hirdetve a kikelet hajnalát.

Am én merőn,
Lázongó szívvel hallgatok a dalra:
Nem is dal az, de csaták riadalma...
A sik mezőben,
Mély völgyeken, a hegyek ormain
Életre kelnek régi álmaim.

Körül a földön,
Ahol embert szorít a munka járma,
Bilincsre kötve a szellemnek szárnya;
Ahol a börtön
Homálya terjeng a népek felett —
Derültebben mosolyg a kikelet.

Lángokra gyulnak
Apró tüzei az ezernyi vágynak,
Uj napjául a támadó világnak;
A szürke multnak
Sirjába roskad a megunt jelen:
A munka lesz az ur az életen.

De nem is álom!
A vérem lüktet, a szívem se hallgat,
A lelkem is érzi a forradalmat...
Mindegyre látom,
Zászló lobog, a tábor egyre nő,
Vörös hajnallal ébred a jövő...

Csizmadia Sándor.

A császár.

— 1903. —

Zsong, suttog az erdő, a bükkös, a tölgyes;
Halkan tanakodnak a marczone fák:
Nem csattog a fejsze! Micsoda csönd ez?
Ember sehol! Ujra mienk a világ?
Elő suta nyulak, szarvasok, őzek!
Elő ti sürünk minden vadai!...
De hirtelen im más hangok ütődnek:
Távolból dőrejt hallani.
S kaczagó kürtszó felel az erdőnek:
Hallali!
S futnak suta nyulak, szarvasok, őzek...
Hallali! Hallali!
S a lomb közt már ijedt susogás jár:
Vadászik a császár!

Vadászni indult, vadászni a császár...
Cserkészve az erdőn tétova jár.
Les, vár, fejedelmet, agancskoronást vár...
Néhányat elejtett fegyvere már.
Vadásznia másnak itt kinek se szabad ma.
Övéi az erdő szarvasai.
De ime, amint les a legdaliabbra,
Távolból dőrejt hallani...
Kürtjét a császár megfujja riadva —
Hallali!
Vadásznia másnak itt kinek se szabad ma!
Hallali! Hallali!
De kacajja kél a lombsuhogásnak:
Nem vadra vadásznak!

Őrt áll ezer őrt az erdő határán,
Mint hogyha von hajtók csapata kört.
Őrt áll ezer őrt — a császárra vigyáztván...
S a csöndbe csak őrtel dőreje tört.
Okát sohse fogja megtudni a császár!
Megritkulnának vadászatai...
De súgja, susogja a lombsuhogás már:
Tudjuk, jött erre valaki!...
Az is fejedelmet, de nem agancskoronást vár...
Hallali!
Vadász az is, ámde vadja a császár...
Hallali! Hallali!
Császárok, mint vad, amelyre vadásznak,
Oly vadjai másnak.

Suttoghat az erdő, a bükkös, a tölgyes,
Óh, tanakodhatnak a marczone fák!
Fejedelmek tanácsa, a titkos, a csöndes,
Bambán néz rengetegedbe, világ!
Ha gyanutlan' jár az aranykoronás vad,
Ha jár rettegve: szörnyük utai.
Itt méreg ömölhet, ott tör cikázhat
És olykor dőrejt hallani...
S bármennyi vadászt is emészt e vadászat —
Hallali!
Terítőre mindig jut koronás vad,
Hallali! Hallali!
S nem vész ki, akárhogy ront egy a másra,
Se vad, se vadásza!

Telekes Béla.

Lámpavas a boulevardon.

— 1918 márczius. —

Oly árva vagy...
A kis laternád sárga fénye pislog,
s gyökered nedves, piszkos sárba fagy.
Kis, szűk, komor sikátoroknak mentén
még megcsillogtatsz gombokat a mentén,
de nem vagy fáklya és a koronád:
egy kis olajmécs, börtönébe zárva.
S bár üvegeden nem fut korom át,
még árva vagy te, árva,
s csak gyáván pislogsz a nagy koronát.

Templomharangból, nézzed, ágyu lett,
zsoltár helyett ma gyilkolás a cél
és pengő kard lett minden csöpp acél.
A föld ezer fiát méhébe zárta,
egyedül, óh! te karcsu lámpavas,
te vagy csak árva.
Minden uton őrt állsz, fényed vezet,
de senki, senki sem fog veled kezét,
te árva...

Már elhasználtak minden vant meg nincset,
száz reszkető kéz fogta rézkilincset
az óriás birokra, a nagyszerű gyilokra.
S most én gunyos kacajjal mondom néked:
— már egy részeg sem ölelhet meg téged.
Mért nem törsz ketté, térdre rogyva,
a cserepeid lábad elé dobva,
mért nem törsz ketté, árva lámpavas?
Mért nem kiáltod, hogy gyümölcs kell
kényes nyakadra, jó gyümölcs kell,
hogy inkább vagy betört ablakkal világatlan,
de nem gyümölcstelen, de nem virágtalan,
hogy szerepeltél már a multakban,
hogy neked — multad van!
Mért nem kiáltod egyszerre, egy napon,
akárhogy, diszesen vagy olcsó frázisban,
Moszkvában, Londonban, Rómában, Párisban,
egyszerre, egy napon:
Nézzétek, milyen szép vagyok,
hozzatok nekem embervirágot,
én vagyok, én vagyok,
ismerjetekek rám, én vagyok
a lámpavas!

Szász Menyhért,

A boldog császár.

— V. Lajos és kora. —

(Regény.)

(7)

Írta: KELEMEN VIKTOR.

Johanna sajnálattal vette tudomásul, hogy a Lajos közbenjárását nem koronázta siker az istentelen Ottónál és elhatározta, hogy az egész fenséges család jelenlétében fog beszélni (amint mondani szokta) a megszádlult gyerkőcczel. E célból harmadnap délre egybehívta a nagyhercegnőket és nagyhercegeket, és Ottót is maga elé idéztette. Ottó azonban nem jelent meg bírósága előtt; azzal mentette ki magát, hogy halaszthatatlan teendői gátolják a megjelenésben.

Ottó e délből nyitott kocsiban hajtattott végig a városi park fasorán és Alice Lavanniére ült a jobbján. Amikor Johanna erről értesült, felháborodásában csaknem elájult. Az egész család méltatlankodása szilajul viharzott Ottó ellen. És tagadhatatlan, az Ottó magatartása alkalmas volt arra, hogy a közte és a dinasztia között felmerült komoly ellentéteket a végsőkéig elmérgesítse.

Lajos úgy érezte, hogy az Ottóval folytatott beszélgetése óta egy kis szomorú nyugalom költözött élete kusza kietlenségébe. Tépeldéseinek, kételyeinek, habozásának és gyötördéseinek fekete éjjelébe, mintha a gyógyító bizakodás enyhe világossága derengett volna már. Több bátorsággal tekintett házassága elé is; hogy nem lesz boldog, az már nem is szomorította; de ismét remélni kezdte, hogy végre, végre mégis megtalálja lelkének nyugalomát.

*

Lajos egy hajószerencsétlenség áldozatainak meglátogatása után a kórház lépcsőjén lefelé haladva a kocsija felé tartott. Ekkor az összesereglett tömegből hirtelen egy vézna fiatalember ugrott elő és mielőtt bárki megakadályozhatta volna, ruhája alatt rejtegetett törével a császár felé szurt. A tör hegye történetesen megakadt a köpeny gombján, majd lesiklott onnan, de az erejét vesztett szurás már csak könnyebben sebesítette meg Lajost. A következő pillanatban a közelben állók megrohanták és lefógták a merénylet. Valaki ütlegetni kezdte:

— Ne üsse, — mondta a császár borusan.

A halálra rémült szárnysegéd orvosért rohant a kórházba, ahol a császár könnyű sebeit azonnal bekötötték. A nép megéljenezte, mikor kocsijába szállott.

Lajost sebesülése néhány napig szobájában tartotta. Egy napon szárnysegédétől megkérdezte, mi történt merényletével.

— A bűnvádi eljárás folyik ellene, felség, — válaszolt a szárnysegéd.

— Kérem, kedves gróf, volna szives megnézni a vizsgálati jegyzőkönyvben, mit vallott a vádlott tettének okára nézve. Érdekel.

— Felsőleges uram, én jelen voltam a merénylet kihallgatásánál. A vádlott bárd nemzetiségű.

A császár arcán valami komorság suhant át, mint felhő árnyéka a napos mezőn.

— Mikor tettének okát kérdezte a vizsgálóbíró, a vádlott egy hosszadalmas és zavaros előadásba kezdett, amely arra enged következtetni, hogy e nem egészen normális fiatalembert az ujabban divatos vált szociálista és anarchista eszmék fertőzték meg.

— Ugy... — mormolta a császár eltűnődve.

A szárnysegéd elemében volt.

— Mindenesetre bátorodom ama véleményemet kifejezésre juttatni, hogy a merénylet példás büntetéssel —

A császár hirtelen félbeszakította.

— Volna szives, kedves gróf, a vádlottat felkeresni a vizsgálati fogságban. Igen? Kérem, közölje vele, hogy megkegyelmezttem neki és egyben intézkedjék, hogy azonnal bocsássák szabadon.

— De felség... — motyogta elképedve a szárnysegéd.

— Az ügy lefolyásáról beszámolt, — mondta a császár és egy kézmozdulattal elbocsátotta szárnysegédét.

Lajos egyedül maradt és a nagylelkűség üdítő érzése töltötte el. Hosszu idők óta először érzett valami becsülést önmaga iránt és ez olyan végtelenül jól esett.

— Ha Ottó ezt megtudja, bizonyára meg lesz elégedve velem, — gondolta bágyadt mosollyal.

*

Szálltak a napok egymásután. Az élet végzetes egyhangúsága ismét tanyát vert a Lajos szívében.

Egy délután Lajos szórakozottan kutatott íróasztalának fiókjában. Az egyik fiókban néhány megszólítás nélkül való levél és elfelejtett feljegyzés között egy kicsiny női arcképre akadt. Hosszan nézte az életvidám fiatal arcot és fájdalmas bánatok terhes felhője borult a lelkére.

— Lukréczia... — sugta Lajos a régi vágygál, a régi melegséggel.

Komor felhőfüggöny huzódott a nap elé. A szél végigvágott ostorával a kifosztott parkon és a kopár fák fájdalmasan felnyögtek. Lassan havazni kezdett. A Lajos lelkében az emlékek, a vágyak tengere ismét áradni kezdett. Megborzongott. Rettenetes emésztő szomjúsággal kívánta Lukrécziát.

A nagykorut egy sötét melléktüchájában állott meg az udvari fogat. A hó egyre hullt. A kocsiból egy nyulánk fiatalember szállott ki. Szemére huzott prémes sapkája és bundájának felhajtott széles gallérja arcát csaknem teljesen eltakarta. Gyors léptekkel haladt előre. Egy ház előtt megállott, majd befordult a kapu alá és felsietett a homályos lépcsőn. A második emeleten megállott. Az ajtón kis réztáblán a lakó neve ragyogott:

LA FLEUR LUKRÉCZIA

operaénekesnő.

A nyulánk fiatalember szíve hevesen dobogott pompás bundája alatt és kezével a kis harang fogója után nyult. Most ismét habozni kezdett és elbocsátotta a csengőt. Várt. Benn a lakásban mély csönd honolt, bár az előszobába kiszűrődő halvány derengés arra engedett következtetni, hogy vannak a lakásban. A bundás ifjú lába fázni kezdett; föl és alá topogott a folyosó szürke kövén. Most léptek hangzottak a lépcső felől. A bundás ifjú egy pillanatig tanácstalanul állott, majd hirtelen a lépcső homályos szögletébe lépett. Egy bepólyált öreg asszonyosság alakja tűnt fel a lépcsőn. Erősen szuszogva kapaszkodott fel a harmadik emeletre. A bundás fiatalember megkönnyebbülten sóhajtott.

— Most becsöngetek, — gondolta és ismét megfogta a csengő fogóját.

De ezuttal sem csengetett. Benn a lakásban kinyitottak és becsaptak egy ajtót és egy csöndes ária

ütemei áradtak halkan. A bundás fiatalembernek elszorult a szíve és hirtelen megfordulva, lesietett a lépcsőn. Szinte futva tette meg az utat a fogatig. Bevágta magát a párnázott ülésre, becsapta az üveges ajtót és a kocsi nesztelenül siklott tova a havas utcán.

Baloldalt a mellében a fájdalom tulperzselt a düh és szégyenkezés tengerén. Lajos a mellét tapogatta.

— Itt sebek vannak, — mormolta szenvedőn és a kéj egy nemével gondolt arra, hogy e sebek olyanok, amelyek örökké fájnak.

*

A háboruban elesettek árvái javára karácsony havában Mikulás napján jelmezes bált rendezett néhány nagylelkű arisztokrata s e Mikulás-bálokat az udvar is megtisztelte megjelenésével. E télen maga a császár is megjelent a bálon, gróf Walter szárnysegéde kíséretében.

A császár azonnal fölment páholyába, ahonnan az egész termet be lehetett látni. Lenn, a számtalan gyertya és lámpa kápráztató és a százagu csillárok üvegkristályain a szivárvány színeivé törött fényözönében két zenekar harsogó zenéjére lejtették a kecses tánczókat a katonának, parasztleánykának, kucsébernek, pierrónak, angolnak, vadásznak, ballerínának öltözött jelmezesek. A zene zugott a füledt teremben, ahol a sokféle parfüm összevegyült a testek forró párájával. Szerpentinek hasították át a levegőt.

A császár odafordult szárnysegédéhez:

— Kérem, kedves gróf... látja ott... ott az oszlop mellett... azt a parasztleánykát... most a pierróval beszélt... legyen szíves... kéretem.

Gróf Walter eltűnt a páholyból. Öt perc múlva nyílt az ajtó s a parasztleányka jól játszott zavarral állott meg a küszöbön.

A császár intett a kezével.

— Lépjen beljebb... Lukréczia.

Lukréczia kecsesen bókolt.

— Ő... megismer még felséges uram?

— Hát azt gondolta, hogy elfelejtettem?

Lukréczia elpirult és mondott valamit, de az már nem volt fontos. Itt már vége volt a szavak értelmének, kézszerítéseknek és öleléseknek a vér beszélt ékes szavakkal. Lentről zsongva, zavarosan áradt a zene, a nevetés, a beszélgetés, a lábak dobogása; és Lajos és Lukréczia ismét egygyé olvadt egy hosszú, egy mámoros, egy gyötrelmes, egy felejthetetlen ölelésben.

Mikor Lajos hazahajtatott, nagyon mélyen boldog volt és nagyon mélyen szégyelte magát.

*

Szokatlan, de jóleső fél-öntudatlanságban élte az életét. Nem törődött különösebben semmivel, gépiesen végezte munkáját, nem örült az örömeknek, de viszont a lelkiismerete sem kint. Mintha valami lágy és szomorú köd borult volna az agyára; megfeledezett a bárdokról, a kiontott vérről, a házasságáról. Az állam ügyeit az óriási befolyású gróf Orla kancellár csaknem teljesen korlátlanul intézte. Lajos egyébként is megbízott a kipróbált hűségű emberben, aki nagyszerűen értett ahhoz, miképpen kell egy népet minden javától megfosztani és kizsákmányolni. Lajos ugyan nagyjából tisztában volt gróf Orla kormányzati rendszerével, és ha magában elítélte is ezt a vérlázító politikát, mégis örült, hogy valaki levette válláról az uralkodás sokszor súlyos és kellemetlen gondjait. Más most nem érdekelte; Lukréczia ismét az övé volt.

Johanna nagyhercegasszony kívánságára megtartotta eljegyzését a tizenhétéves Terézia hercegnővel. A vőlegényi állapotot rendkívül furcsának találta; egy mély, szomorú, meleg szánakozást érzett a menyasszonya iránt: úgy bánt vele, mint egy beteggel, ha együtt voltak, feszülten figyelt minden szavára, minden mozdulatára.

*

Május huszonöt.

Az esküvői menet pompája a természet pazar pompájával vetekedett. Az esketési szertartás délután öt órakor kezdődött, a komor templomban, amelyet ötezer gyertya reszkető fénye földöntúli ragyogással árasztott el. Az oltár lépcsőit érsekek és püspökök ijesztő tömegben mentek el; az istenfélő Pepita-birodalom valamennyi rőpájja jelen volt.

Az esketési szertartást a metropoliszi hercegek végezte. Lajos az esküvő alatt rendkívül unatkozott, Terézia mélyen meg volt indulva.

Végre a hercegek megáldotta a gyűrűket; künn a diszszázad üdvölvést adott. Most még a szentéletű főpap rövid beszédet tartott, amelyben kiemelte az ifjú császár erényeit, képességeit, nagylelkűségét, bölcsességét és vitézségét. Lajos a szentbeszéd alatt rendkívül csodálkozott; mind e napig nem is sejtette milyen kiváló uralkodó ő. Majd hirtelen érthetetlenül a bárd forradalom jutott eszébe és elkomorodott; de valami erős bizalom élt már a szívében.

— Hatalmas Uristen, aki vagy a mennyekben, oltárod lépcsőjén térdepelve ime fogadom, hogy minden igyekezetemmel rajta leszek, hogy jóvá tegyem a bűneimet, amelyeket elkövettem és amelyek miatt nem jelenhettem meg tisztán az én Uramnak színe előtt. Az engesztelés e munkájában Te légy Uram legalázatosabb szolgádnak segítségére és dicsértessék a Te neved, mindörökké...

A szíve megerősödött e néma imában.

Az esküvő véget ért. Az ország valamennyi templomból Te Deum szárnyalt az egek felé.

Az esküvő után a nászmenet visszatért a császári palotába, ahol a császár bemutatta Teréziának gróf Orla kancellárt, valamint minisztereit és tábornokait.

Másnap a császári pár nagyobb összeget ajándékozott jótékony célra.

Délben a császár magához kérte a kancellárt.

— Kérem, kedves gróf Orla, legyen szíves intézkedni, hogy legfelsőbb elhatározásunk következtében a bárd tartományokban az ostromállapot holnap délben megszűnjék.

A kancellár eltátotta a száját.

— De felség —

A császár összehuzta a szemöldökét. Gróf Orla elnémult. A császár folytatta.

— Intézkedjék továbbá, hogy azon bárd politikai foglyok, akiket enyhébb büntetésre ítélték, azonnal szabadon bocsáttassanak; a szigorú büntetéssel sújtott foglyoknak pedig büntetésük felét elengedjük. Megértette, kedves gróf Orla?

— Tökéletesen, — mondta verejtékezve a kancellár és boldog volt, amikor végre künn állott a folyosón.

Ugyanezen a napon a császárné a császár készséges beleegyezésére néhány előkelő bárd hölgyet kinevezett palotahölgyévé.

*

A bárd tartományban a remény és öröm csaknem boldogsággá fokozódott, midőn megjött a hír, hogy a császár ifjú nejével meglátogatja az árva tartományt.

A hír nem tultzott; Lajos mindent elkövetett, hogy Terézia jól érezze magát, tudta, hogy ez a legtöbb, amit a császárnénak nyújthat és ennek is nagy része volt abban, hogy elhatározta a bárd tartomány meglátogatását, azt remélve, hogy az utazás izgalma, a sok új város, új ember, új hangulat, új táj üdítőleg fog hatni Teréziára, egyúttal pedig őt magát is elvonja az egyedül-lét gyötrelmes tépelődéseitől és kínzó ködalakjaitól.

A császári pár utja a bárd tartomány fővárosába diadalut volt. Az istenadta nép határtalan lelkesedéssel ünnepelte urát, aki csak néhány esztendeje temetővé tette hazáját. Lajost ez végtelenül meglepte s mély-ségesen meghatotta.

— Nem maradok adós, — gondolta megindultan.

Másnap a bárd főpapok, nemesek és polgárok küldöttsége hódolt a császár előtt, aki ezen a napon valamennyi politikai fogolynak amnesztiát adott, megparancsolta az elkobzott javak visszaadását és sértetlen hazatérést biztosított azoknak, akik a forradalom után külföldre menekültek.

Véget ért az út és a császári pár visszatért Metropoliszba. Súlyos napok következtek. Teréziát az udvari körökben érthetetlen okokból nem szerették és napjait ezer apró intrikával keserítették el. Lajosban legyőzhetetlen erővel ébredt föl a mult, a vágy a régi élete után és tudta, hogy nem sokáig lesz ereje ellenállni. A császárné környezete talált módot arra, hogy urnője a császár minden lépéséről tudomást szerezzen. Terézia mélyen elszomorodott és nem panaszkodott senkinek; türt némán. Lajos gyöngé volt és beleszédült régi életébe; ellenállni nem tudott, de rettenetesen szégyelte magát, ingerült lett, nem volt bátorsága a Terézia bánatos szemébe nézni, bosszantotta a császárné néma szomorúsága, halálosan undorodott és gyűlölte gyöngeségét és elviselhetetlennek tartotta életét. Terézia szelid volt és szomorú; a parkban sétált, a százados fák alatt, szívesen olvasta Alfred de Musset költeményeit és azt suttogták az udvarban, hogy titokban sirni szokott.

*

Kora tavasszal leánygyermeké született. A császár délután bement a Terézia szobájába. A császárné halott-halványan pihent ágyában. Lajos egy széket húzott az ágyhoz. Mindenki távozott. Sokáig hallgattak. Lajost egy rettenetes érzés fojtogatta.

— Nagyon szenvedsz, — kérdezte halkan.

Terézia rávetette könnyes szemét.

— Nem... — sóhajtott erőtlenül.

Lajos lehajolt és megcsókolta a Terézia keskeny, gyermekes áttetsző kezét:

— Milyen silányság — gondolta és igen nagyon szenvedett.

Mély csönd támadt.

— Boldog vagy? — kérdezte később Terézia bágyadtan és mosolyogni próbált.

— Igen... — mondta Lajos elgondolkodva — de miért nem fű...

Terézia riadtan meredt urára. Azután Lajos fölállt és távozott. Midőn a magas, szárnyasajtó bezárult, Terézia görcsösen, hosszan felzokogott.

Ez az első gyermek — mielőtt megtudta volna, hogy nyomorúságra vagy pompára, balsorsra vagy boldogságra született — egyéves korában meghalt, koronás szülőinek mély szomorúságára.

(Folytatása következik.)

Saison.

Csönd és béke.

Budai polgár jegyzetei a százhuszonöt esztendő tájáni temetőben néhai Knezevits Frederika rokokó-tragédiájáról és Virág Benedek violás sirjéről.

Mikor az első gyászbatár befordult e tölgyből faragott, bronz-ivü, öreg kapubálványon, a budai várba-tyán a mogorva Ferencz császár sétált biboros vállhajtokájában a villogó szemü, ravasz, bécsi Kaunitzcal. Európa egét a francia forradalom tűzcsikjai színesítették. A dunaparti Játékszin viaszcsillára alatt Kelemen László vörösbársony mellénye rikitott a homályban és köröskörül nagy nyár melege fürdette a fákat.

Most didergős, nyers novemberi alkony lobbant-gatja szintelen üszkét. Az évszázados temetőre ráredőzi selymét az őszi köd. A komló kövér, borveres indái összefutnak a derékbátört gránit-tömbökön és össze-ölelkeznek melegen, szerelmesen, kibogozhatatlanul, mintha egymást melengetnék. A borostyánsátrak nehéz homályában izzó rubinok — piros rigószemek — villannak el. Szellő se leng, fű se rezzen... Csönd és béke...

A néhai jók és gonoszok büne, szenvedése, duhaj-sága, rebegése meghalt, elveszett az életükkel és itt enyészik át az enyészetbe lábam alatt, a földszíne-re süppedt sirokban. Mi van itt még az életből? Sápado fények, pihés suhogások, fagallyak alján egymást váltó vízcseppek aranyopálos játéka, elalvó, majd távoli neszekre riadó csönd: az életzenekar szörnyű karmestere a pesti oldalról idedirigál egy-egy örült hangot. Itt minden nesz fájdalmas dörejé sulyosodik. De fenn, a fák felett, a levegőég magányában, ismeret-len, gondos hatalmak alabástrom-szordinóval fojtanak le minden hangot. Itt csak a csönd él, itt csak a csönd élhet. Száz éve érintetlen bokrok gubbaszkodnak össze, jázminok, achát-indák, törpe-füzek, orgonák, elborítva, lefüggönyözve a repkény sűrűfonatu lombcsövegével s mint pihegő szűz hajnali álmok vágyát, rejtegetik a korhadó dolomitkövekbe vésett galambokat, tragikus halálfejeket, a megfeszített Krisztus dombormivü szobrát, a rácz meg német feliratu összeropedezett sirköveket. És amint nézem ez elborult világot, hallgatom e kihült-méhü csendet, mintha az előttem levő sir felett fáklyát tartó rokokó-angyal körül kigyulladna a bibor-fényü mult, a régi Buda mintha elővillanna az évszázados sirokból s megszínesedő képzeletemben, lelkem mélyén halkan zengeni kezd az emlékezés arany-csengője.

Itt nyugszik e repkényes, czifrafaragásu, idővert sziklakoczká alatt a helytartótanács néhai tisztas tagjának, Knezevits Ferencznek tragikus végzetü leánya, Knezevits Frederika. Az idők alélt távolából elem tűnik aranyfonatu hajával, bő selyemsátor szoknyájá-

ban a szerelmes szívé leányzó, amint egy forró bái éjszakán kilopódzkodik a várbeli vigalom-szála aranyos kapuboltjából és fülében a mámoros-zsongású strassburgi tipegő melódiáival, szívében a szőkeparókás, rizsporos bécsi lovag képével, arcán a csalódott szerelmesek mániás mosolyával átveti magát a várbástya korlátján a halálos hegyszakadékba.

»Elsőnek temetleték a ráztvársi temetőkertbe Knezevits Frederika, ama Knezevits Ferentz leányzója, akit Ferentz tsászár ditséretes akarata helyezett a Consilium Regium Locumtenentiale tagjai körébe.«

(Borszöki Gedeon Budai »Nevezetes Dolgok Gyűjteménye — 1806« című könyvecskéjéből.)

Es zengik tovább az archaikus-metszésű betűk, az elfakult sorok a szerelmes Frederika tragédiáját:

»Azon való időn, mikoron Szent Mihál napjára fordula az éjtzaka, kilopódza az várbeli bálsarnokból Knezevits Frederika, hogy nyugodalmat vegyen a halálban megsalattott leányzó szívének. Kirohana a bástya ama részébe, ahol az Ágyus utra tsináltatott lejárát és gyenge testét leveté a feneketlen szakadékba. Késő reggel látá viszont tisztas attyja, mikoron a mész feje selemből való tzi fra bái köntös már tsupán halott tetemét boritá.«

Igy érkezett el az Élettől a Halálhoz Knezevits Frederika. Testének karcsu oszlopát már százhusz esztendő morzsolta át az anyaföld képére.

A közelben szelíd-szőke nyírfák, ezüstkérgű vadcsereznye bokrok — riadt kisdetek — húzódnak meg egy vén, hatalmas terebélyű diótönk mögött. Valami kemény, komisz borzongása érzik fel a halálnak, az iszonyat feláradó érzése, amint nedvesbőrű kigyók, csupasztestű férgek riadnak le a korhadt fatörzsekről a sirok setét odvaiba. Ostoba fecsegéssé szürkül itt a cinikus bölcsesség, félénk dadogássá a megnyugtató ima, megremeg itt a keménydereku férfi, mert itt minden az iszonyaté, az utálaté, a csupasztestű férgeké. Hiába integet biboros ujjával a multak romantikája, a barok márványobeliszkek, a rézveretű évszázados keresztetek, primitíven faragott reliefek, finomabb, előkelőbb, majdnem klasszikus oszlopok, a régi Buda nagyjainak elsüppedt emlékei, hiába csalogatják szememet az ismeretlen, homályos bokrok alatt rejtőzködő nevek, visszahúzódok az iszonyattól, félszázad óta embernyomot nem látott pázsitoktól, mert érzem, hogy jobb nem látni a nyálkásbőrű kigyókat, a hidegtestű férgeket, amelyek itt gyönyörködnek, itt lubiczkolnak az élet örömeiben, e nedves, sugártalan sirodvakon.

Szabadabb, világosabb térségeken barangolok tovább. Megpirult, őszi nedvektől csillogó hárs alatt régi budai polgár feleségét siratja száztizenöt esztendő óta

egy rókaveres márványba vésett angyal. Ó, milyen hü, milyen kedves, áldandó életű asszony lehetett, milyen gyönyörűsége férjeurának, ha az itthagytott férfit e szomorúságtól remegő szavakkal örködött emléké felett: Itt nyugszik Balasi L...-né ... Katalin. 1767—1803. Időtelen az én szomorkodásom fájdalom határa a magas égből vagy, mert akit veszték, nem pótolandja sem időnek, sem sem térnek hatalmasága ...

Tovább nézegetem, tapintgatom a vésett, elodvasodott betűket. Itt nyugszik Török Zsigmond várkapitány; hier ruhet herr Karl Wiesel kais. jäger, amott reves, tört oszlop jelzi, hogy ott Gautier Helénának, a francia forradalom forró napjaiban Budára került párisi színésznőnek, a Theatre Français egykori tagjának hamvai nyugszanak. Végképpen elhagyott, vad, buja növényzetek összegabalyodott sátrában a »feltámadásra várva« forgatja a tulvilág naptárát Szomor Dani, a Kelemen-féle első budai magyar szintársulat komikusa ... Egy letűnt kis világ társadalma temetkezett ide. Kürtőkalapos, rikitóveres nyakkendőjű urak, tornyoskontyu diadémós budai dámák, akik valaha magassarku piros cipellőjükben itt tipegtek a szűk, ódon tabáni utcákon és örültek és szerettek és gyűlölködtek és idenémultak örökre e kemény, súlyos földombocskák alá, melyekhez már évtizedeken át sem viszi emberi lény az élet melegét. Szűz vakösvények, kékeszöld folyondár-rengetegek — boldog gyíktanyák — mögött a szikessós-föld egy kis tisztásán gondozatlan földhalom alatt nyugszik Virág Benedek, a »szent öreg«. Bronzosan dereng vissza az idő, a mult, mikor még Vachott Sándor, Vörösmarty Mihály állottak a szomorúság e hárfásának sirja előtt, mikor setétköntösű apácák jártak le a budai klastromból imádkozni a költő sirjához alabástromfényű alkonyórákon. Milyen messze van már mögöttük az élet! Hiába pengeti ébenfa-gitárját a bánatosfejű siri angyal, hiába kulcsolják örök imára vértelen, sápadt tenyerüket a szentek ábrázatára faragott márványkövek, hiába döngeti a halál titka után szimatoló ember reszketeg indulattal a kripták kapuját, ó, hiába igyekszik agyát a végtelenség formájára gyurni, hiába itt már minden, a gondolat fáradtan visszavágódik az elsüppedt sirokra, mint oktalan repüléstől elgyötört madár.

... És újra átriad a pesti oldalról egy-egy elkőződött hang. Mintha forr, zugna, zaborogna odaát a nagy életkattan, tompán, mélyen ... a forradalom ...

Itt szellő se leng, fű se rezzen. Csönd és Béke.

Mados György.

Harcztéri előfizetőinknek, akik lapunkat eddig tábori postaszám alatt kapták, tisztelettel arra kérjük, hogy jelenlegi címüket, ahova ezentúl lapunk küldését kívánják, kiadóhivatalunkkal mielőbb közölni sziveskedjenek, hogy lapunkat részükre fennakadás nélkül továbbíthassuk.

INNEN-ONNAN.

▲ **Alszeghy Béla.** Nemrég menesztették az osztrákok, most visszahozták a magyarok. Bécs a magyarságáért küldte el a budapesti katonai rendőrség éléről, csak természetes, hogy diadallal kellett visszakerülnie. A forradalom ismeri a maga embereit. Bátorság, erély és öntudat, munkával, szorgalommal és tehetséggel párosulva: ez kell a jelennek. Szóval Alszeghy Béla ezredes. Hogy megalapozódjék a fundamentum, amelyre építeni lehet. A fundamentum: a rend és a közbiztonság. Keresve sem lehetett volna különb embert választani a főváros megbolygatott rendjének és nyugalmanak helyreállítására. Az osztrák zsenialitás kimozdította helyéről, ez magában véve kitűnő bizonyítvány volt a »Nemzeti Tanács« előtt kvalitásai megítélésénél. De százszor többet jelent, hogy bajtársai, a katonai rendőrség tisztjei és legénysége, visszakövetelték. Vele mindent, nélküle? — Ki tudja. Mert energiáján és erején kívül kellett a jóérése, a szelleme és a magyarsága. A szeretete és megértése. Az embersége, szóval. Most a »Nemzeti Katonai Rendőrség« feje és irányítója. S a szíve. Amely a helyén van. Most került a helyére.

* * *

— **A börtön költője.** Adler Frigyeset illeti meg ez a cím. Lehetett volna a forradalom hevitője is. De önértzetesen kitért a feléje nyuló kezek elől. Köszöni szépen. Neki nem kell feltörtött ajtó, ő nem tört fel semmit. Ő neki dukál ez a hely, amely retortája forrongó eszméinek. Ám szabaduljanak, akik akarnak, akik rabságnak érzik a börtönt, akik után az ajtó mindent bezár. A börtön odakinn van, ahol az eldöntések porkolábjai csörgetik a kulcsot, ahol a sötétség ül be az utczalámpák üvegei mögé s ahol az emberek a dohos megszokottság fegyenczei. Adler Frigyes nem akarta felcserélni a börtönt a rabsággal. Neki elvei vannak. Ő nem erőszakot vár, nem szalmalángot, nem álkulcsot, amely a szalmalángban vörösré izzik. Neki a lelkekből kovácsolt kulcs kell, valami mágnes, amely már közeledtével kettétöri a závárt. Adler Frigyes még várt. Neki onnan kellett a szabadság, ahonnan a börtönt mérték rá. Neki nemcsak a maga szabadsága kell. Magasabb céljai vannak. Ki akarja szabadítani a börtönt.

* * *

▲ **A hidvám.** Fizetnék hidvámot — kihuzok két számot — a nadrágzszeemből — csendül — rézgaras, rézgaras — vámszedő nézz, arass — vedd el már — ez egy pár — gömbölyű, sőt kerek — pénz fia, kis gyerek — két apró karajczár — neked jár — mindjárt felélheted — add ide pléhedet — bukszádba bedobom — elébb megkopogom — jó a pléh, köszönöm — nekem ez szép öröm — rálépek hidamra — megyek kis utamra — meglettem helyemet — töröm a fejemet — aprítom butára — mért járok Budára — a szemem úgy ragyog — tudom már, ur vagyok — a hidam jól éljen — ne csak oly szegényen — mert a pénz: az, a mi — erre jön Garami — elveszi garasom — vámör ne arasson — két tallér nem tallér — ne legyen gavallér — nem leszek, nem leszek — valamit megveszek — ez oszt a jó dolog — egy hidra spórolok. Ezentúl.

* * *

▲ **A császár.** Kaisernek hívták eddig, most Wilhelmnek. Vértben, vasban, ércsisakban, törhetetlen fenségben és gögös magasságban, jelképezték tegnap az Elérhetetlent, ma czilinderben képzelik el a berlini spiszek, amint esernyővel hóna alatt sétál a Lindenen. Welche Wendung durch Wilsons Fügung! — szomorú travesztáció! A császár, a császár, mint

gérokos, szürke polgár, aki a hatalom ünnepi magaslatáról lecsuszik, hogy beolvadjon a hétköznapi tömegbe. A Kaiser szédületes fényben ragyogott a császári nap ragyogásában. Wilhelmet elnyeli a szürke utca... A Kaiser tragikus végzetén elmélkedhetünk; mérlegelhetjük sorsát temperamentumunk és meggyőződésünk szerint, de az embert, akit Wilhelmnek hívnak, nem kell féltetni. Ha nem lehet nagy császár egy nagy birodalomban, azért még lehet nagy ember egy kis Németországban. Ha megszokja az utcát, talentumával és tetteirejével lefőzheti esetleg még Liebknechtet, Haaset és Scheidtmant is. Kitélik tőle, amilyen kemény kopcsnya. A berlini néphumor a császári jogart esernyővé változtatta. Wilhelm foltcs parapléval ácsorog a Lindenen. Ám ahogy mi Wilhelmet ismerjük, könnyen megtörténhetik, hogy az ő kezében még az esernyő is elsül.

* * *

▲ **Sürgös távirat.** A kapitány, hiába, csak kapitány. Derék, snájdig katona, aki nem ijed meg a saját árnyékától. Neki a »Nemzeti Tanács«-ra szüksége van, sürgös szüksége, okvetlenül fölkeresi. Még akkor is, ha százfontos csizmák potyognak is az égből. A Nemzeti Tanács csak a nemzet bajával, gondjával foglalkozik, de mi ez az ő bubájához képest? A puczcere, János, Kassán van. Ezt teremse elő a tanács! Ez fontosabb a fegyverszünetnél és a békénél. Legalább is fontos az ő békéje és nyugalma érdekében. Hamar egy sürgőnyt. És hamar a Nemzeti Tanácshoz, cenzurázza az expressz-táviratot: »János, jöjj azonnal, két nap óta nincs kitakarítva a bakan-csom!« Egy ilyen fontos ügy nemzeti tanácsot követel. Nem lehet neki ellentállani. A tanács mégis ellentállt. Bebizonyította a kapitánynak, hogy van olyan erős, mint egy kapitány. Mit tehetett szegény kapitány? Meghódolt az erőnek. Fel esküdött a tanácsnak, bár a sürgőnye itt rekedt. Élete új utjának tehát mégis csak sáros cipellőben kellett nekivágnia.

* * *

▲ **Hatályon kívül.** A ruharendeletet hatályon kívül helyezték, a ruhát hatályon belül. Ez egészen természetes. Mert minek rendelet, ha van ruha? De most nincs se ruha, se rendelet. Ez kellemetlen. Eddig legalább felöltözködhettünk, ha kedvünk tartotta, a rendeletbe, most mit csináljunk? A rendelettel, amely nincs, nem takarózhatunk. Könnyörtelen, szigorú téli napok várnak reánk. Megfagyunk rendelet nélkül, máris didergünk, már a csupasz elképzelés is a fogunkat vaczogtatja. A ruharendeletet hatályon kívül helyezték, mert végrehajthatatlan. A ruha végrehajtható és mégis végrehajthatatlan, mert nincs. Az árdragitók és árujeztegetők raktárkoporsója őrzi hűlt tetemet. Legalább a rendeletet hajtsák végre — végre! De azt se? De persze az is bajos egyelőre — alapcs beruházkodás nélkül.

IRODALOM.

A Molitor-ház.

— *Bíró Lajos regénye.* —

Bíró Lajos az egyetlen mai íróink között, aki eljutott a háborús regény problematikusan és megkonstruáltan is igaz, lázasan kereső, sokszor kísérletező formájáig és ugyan-csak ő az első, aki tulment ezen a kísérletezésen (»A mélység lakói«) s folytatta és felépítette rajta — a háborús irodalomból önkéntelenül kifejlődő törvényszerűségnek leszártan igaz esztétikai szabálya szerint — a paczifista regényt: A Molitor-ház történetét.

Bíró mindig érdeklődéssel figyeltük. Valahogy olyan perspektívából néztük regényeit, kisebb elbeszéléseit és novelláit, mintha élet és halál, fejlődés és pusztulás, csúcspont és vég forrának, nőnének és csapnának össze benne, olyan erővel, mint mikor új tragikai formák mélyén ott szunnyadoz a sophokleszi tizparancsolat, amelyek mellé még mindig lehet, sőt szabad egy tizenegyediket is felállítani. Háborus elbeszéléseiben ezer megfigyelés és epigrammszerű sorsösszefoglalás illeszkedik életté, tudatos tragédiává és oly halálos beteg tudja megírni a háborus szenvedéstől összetört, tragikus vízióktól humanizált embert, mintha valahogy a hebbeli ígét hirdetné, hogy »Krisztust is akarom a tragédia számára« — mert ezzel a tragédia emberibb lesz, valahogy közelebb kerül sorsos görög őseihez, amikor ha az isten tragikussá vált, megszűnt isten lenni.

A *Molitor-ház* több ezeknél a súlyos problémájú, tragikus elbeszéléseknél, több, mert oly kérlelhetetlen és természetfeletti, külsőleg és belsőleg leküzdhetetlen kényszerítő erők határozzák meg benne az embert és annyira determinálják minden egyes hőst, alakját, mintha a bűn és bűnhődés igaz kapcsolata között az erkölcsi világrend és az akarat szabadsága összezsugorolódna azok a külső és anorganikus is szükségszerű, művészietlen eszközök kerülnek ellentétbe a Molitor-család izgalmas napjainak történetével, amely művészietlen eszközök éppen a magasabbrendű cél érdekében elég erősek arra, hogy szétörjék a mai olvasók nagy részének még mindig a kispolgári ethika szűk korlátozottsága között mozgó elcsodálkozását. Ebben az értelemben a »detektívregény« elnevezés: magasabbrendűség és kár is volt ezért a magyarázatért.

Soha regény illetéktelenebbül nem jutott ilyen besorozáshoz és ezt a sablonos, klisévé motivált, hamis fordulatú műfajt soha ily megtiszteltetés nem érte, mint amikor *Bíró* Lajos Molitor Géza rokkant napjainak szomorú stációit és változatait detektívregényül sorozta be a háború irodalmának korszerű — tartalomban s eszmében az eddigi dokumentumokkal szembehelyezkedő — adatai közé. De ezen a főerősségén kívül és formailag is teljesen kiforrottságán át, külön meg kell emlékeznünk leíró részleteiről, amelyeket mintha konstruktívabb gondossággal és ökonomikusabb megépítettséggel vinne azok felé az izgalmak felé, amelyekben az önkényes forma és a kevésbé pontos leírás talán még inkább kiélezné a pointrozottságot. Séppen ez az, amit ki kell emelnünk és amiért tiltakoznunk kell a »detektívregény« elnevezése ellen. A regény cél tudatosan halad a tragikusság felé, megdöbbentően erős jeleneteken, félontudatokon, raffinált izlésű fantasztikumokon át, de sohasem kiszámítottsággal vagy pointszerűen. A maga nagy és mégis mindennapi tragikuma: reális, mély és igaz tragikum, egyszerre materiális és pszichológiai és talán inkább ott van a kiszámítottság, ahol a háborúról és a békéről beszél. De ott meg annyira mély, akadozó és elfojtott emberi, keserűség hangján szól hozzánk, hogy erről áthatóbb és tisztább hangot — magyar regényben 1914—1918-ban — nem hallottunk.

Kázmér Ernő.

Rényi Arthur: A vagyonreform kérdésehez. (*Gazdaságelméleti tanulmány. Az Újságüzem r.-t. kiadása.*) Nagy meglepetés éri azt, aki ezt a kis tanulmányt kezébe veszi, mert nemcsak hogy nem veszítenek értékükből ma a művészeti és irodalomnál is fontosabb kérdéseiről felvetett gondolatai, de Rényi Arthur imponálóan hozzáértő ereje és tömörsége egyszerre átvilágítja ezeket az ijesztő perspektívájú problémákat. A háborús gazdaság legszembetűnőbb eredményén, a tőkések kezében levő pénzvagyon rendkívüli mértékben történt megnövekedésén át az író, aki egyike a legigazabb és a legelfogulatlanabb gazdaságelméleti íróknak, pozitív és mindvégig konzekvens következtetésen át arra az eredményre mutat rá,

amit a háborus vagyon akkumulációjának 100%-os megadóztatásával és az adó után bevont bankjegyeknek szociálpolitikai célokra való felhasználásával el lehetne érni.

HETI POSTA.

A XII. számú barrikád. Tessék elhinni, csepp kedvünk sincsen a tréfára. Sokkal komolyabb dolgok ezek, Horáció, semmint azt az ön értelme felfogni képes.

L. H. *Budapest*. Várjuk a beígért kéziratot. A többi a kiadóhivatal dolga.

Korona és kakas. Kitűnő ötlet, de — fájdalom — (vagy tán: hála isten?) már nem volt aktuális, mikor megérkezett.

M. L. *Ujpest*. Rég elcsépelet hang. A miénk sokkal erősebb.

Sz. S. Az »Örök kérdések« jönni fog. A többi is tehetséges ember munkája, de még nagyon töri — egyébként egyéni — nyelvét. Még nagyon darabos, kissé erőszakos is, de a hangjára figyelni fogunk. Egyelőre több művésziességre kell törekednie.

M. O. *Budapest*. Salamander = Surányi Miklós, Tövis = Rózsa Miklós, Pille = Szentleky Kornél, Csatlós Máté = Fodor László, Oblomov = Nagy Frigyes. A szíves gratulációt köszönjük. Ezuttal — úgy érezzük — meg is érdemeltük. Az összes hetilapok közül ugyanis csakugyan egyedül *A Hét* állott a forradalmi héten a nagy napok sodrában.

M. D. Artisztikus kéz írása. De tán lássunk többet, hogy válogathassunk. Ez is csinos, de a csinos nekünk még nagyon kevés.

F. F. »Boldog Holnap-ország üzeni a Mának?« — Ugyan kérem, ez tegnap-ország hangja s nem a ma riadója!

Á. A. E. Hasonlóképpen.

Nem közölhetők: El hagytam menni az élet vonatát. Csak éjjel. Káprázat. 1918. Lemondás. Válság.

Több kéziratról a jövő héten.

Kiadótulajdonos és főszerkesztő: KISS JÓZSEF.

Felelős szerkesztő: RÓZSA MIKLÓS.

Pannónia-szálloda

Budapest, Rákóczi-ut 7. szám.

A Nemzeti Színház mellett.

Emésztést elősegítő
nyálkoldó
savközhajtó

**MATTONI
GIESSHÜBLER**
TISZTA TERMÉSZETES ALKALIS
SAVANYUVÍZÉ.

LOHR MÁRIA

• (KRONFUSZ) •

A főváros első és legrégebbi csipketisztító,
vegytisztító és kelmefestő gyári intézete

Gyár és főüzlet: VIII., Baross-utca 85.

FIÓKOK: II., Fő-utca 27. IV., Eszű-ut 6. IV., Kecskeméti-
utca 14. V., Harmincad-utca 4. VI., Teréz-körút 39.
VI., Andrássy-ut 16. VIII., József-körút 2.